

Constantin Eretescu, *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană*,
București, Editura Compania, 2004

Studiul de folclor al lui Constantin Eretescu este conceput în spiritul tentativei actuale a specialiștilor de „democratizare” a domeniilor mai mult sau mai puțin închise, de deschidere a porților sau de „slăbire” a frontierelor tari. De fapt, se poate vorbi despre o ofensivă a specializărilor asupra „publicului larg” încurajată de diversificarea domeniilor lecturii. O

retorică a deschiderii semnalizează această tendință. Este prezentă și în introducerea cărții de față, care „se adresează în egală măsură specialiștilor / viitorilor specialiști și nespecialiștilor atrași de cultura populară”, optând „pentru o formulă accesibilă unui public destul de larg” și nu pentru „un ton pretențios și exclusivist” și fiind concepută ca „o carte de citit cu bucurie imediată și cu cert folos”.

Domeniul pe care autorul își propune să îl facă accesibil, folclorul, are în spațiul românesc, o poziție aparte. Recuperat în cultura modernă de literați, folclorul s-a constituit treptat ca domeniu de cercetare și ca disciplină academică cu precădere în teritoriul filologiei. Deși folcloriștii și-au identificat obiectul și cu ajutorul altor domenii, cum ar fi etnografia, sociologia, istoria, psihologia etc., acesta nu a fost perceput de confrății filologi ca diferit de cel al literaturii, ceea ce a determinat preluarea și analizarea lui alternativă ca fapt literar. Nu în ultimul rând, școala a contribuit la înstrăinarea folclorului prin clișeizarea acestui tip de demers, supralicitind componenta identitară și națională a textelor. Pe de altă parte, includerea folclorului în economia unei ideologii și a unui regim politic i-a prejudiciat substanța și imaginea. Ca și „industrializarea” lui ca spectacol. Toate acestea au făcut ca folclorul folcloriștilor și cel al „publicului larg”, de literatură sau de spectacol, să fie foarte diferit. Cotropit de prejudecăți și denaturat de manipulări, folclorul nu a murit însă. Constantin Eretescu oferă, prin cartea sa, un remediu acelor compatrioți cărora „li se face gura pungă” când aud de folclor sau care, înarmați cu „o sumă de idei vagi și de prejudecăți precise”, îl țin departe pentru că ar fi „ceva cam învechit și, în mod cert, legat de viața la sat”. Reîntoarcerea la folclor poate fi o cale „de a ne descoperi bogați și interesanți pentru noi înșine și pentru ceilalți”, de a ne recunoaște și a ne înțelege ca identitate culturală.

Fișa de prezentare a autorului, care precede studiul, atestă rădăcina filologică a preocupărilor sale, din care s-a dezvoltat ulterior, după plecarea în Statele Unite, calitatea de profesor de antropologie culturală la Rhode Island School of Design din Providence. Ca cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor timp de 15 ani, Eretescu a avut o experiență consistentă de teren și, probabil, reîntoarcerea la folclorul românesc nu este doar un capriciu, ci ține de un proiect de profunzime. Pledează pentru această ipoteză de lectură în primul rând miza volumului: „sinteză care acordă atenție lucrărilor apărute în ultimele decenii și lărgeste teritoriul folclorului prin includerea speciilor ignorate ale culturii tradiționale și a folclorului orașenesc”.

Reperând, într-o suită cronologică, seria studiilor similare din cercetarea românească, autorul punctează, dintr-o perspectivă critică sobră și fără exces de verbalizare, merite și neajunsuri. Principala sinteză de gen, *Folclor literar românesc*, semnată de Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu, este evidențiată atât pentru informație, cât și pentru ieșirea din teritoriul faptului literar. Dar de la elaborarea ei au trecut trei decenii, timp în care, pe de o parte, o serie de cercetători și-au încheiat, și-au continuat sau și-au început remarcabil activitatea, iar alții, ocultați de regimul comunist, au reintrat în circuitul de referință. Aceste atente detalii de „cântărire” se încarcă, o dată cu parcurgerea cuprinsului, cu un dublu sens: al unei continuități, deoarece Eretescu propune o grilă de cunoaștere a folclorului similară celei din reperul Pop-Ruxăndoiu, dar și al unei inovații, pentru că autorul își propune să dezvolte în studiul său și dimensiunea prezentului, așa cum anunță prin suplimentul de titlu de pe copertă.

Mișcarea de actualizare se desfășoară în mai multe direcții. Cea mai importantă dintre ele abordează folclorul ca fenomen productiv, activ în prezent, cu granițe mai laxe, pentru că ține nu numai de tradiție și de rural. Spațiul urban este, în egală măsură, mediu socio-cultural producător de folclor și Eretescu propune o tipologie a categoriilor lui: anecdota, bancurile, zvonurile, legenda. Decanonizarea sistematizărilor anterioare nu este surprinzătoare prin aceste extinderi teritoriale, pentru că cercetarea românească în domeniu, impulsionată atât de realitatea din „teren”, cât și de tendințele din afară, a „palpat” fenomenul și l-a supus atenției prin contribuțiile unor specialiști, dintre care unele sunt citate de autor. Dar așezarea categoriilor în trei mari secțiuni – folclorul obiceiurilor, folclorul tradițional, folclorul orașului – și delimitarea lor, mai ales în cazul ultimei secțiuni, chiar în condiții de austeritate – aș numi, în primul rând, absența unui corpus de texte consistent și riguros alcătuit (situația legendei urbane, de exemplu) – reprezintă, fără îndoială, o deschidere, cel puțin. Chiar dacă se pot ridica obiecții de denominare sau legate de puterea de acoperire a domeniului „folclor literar”, argumentele schimbării de peisaj nu pot fi ignorate. Aș selecta câteva dintre ele: existența unui folclor urban a fost remarcată la noi din secolul al XIX-lea (Anton Pann) și o serie de nume importante au cules folclor din zona Bucureștiului: G. Dem. Teodorescu, Nicolae Filimon, Petre Ispirescu; în ciuda participării culturii rurale la cea urbană, nu putem trata fenomenul în termenii unei continuități absolute, deoarece „între cele două tipuri de cultură există desigur echivalențe și interferențe; ele comunică, dar nu decurg una din cealaltă”, iar orașul „are propria sa cultură, cu teme și forme de expresie specifice”. Familiarizarea cercetătorului cu teritoriul folclorului urban este probată de dezinvoltura cu care operează selecția de informație și o integrează în contextul autohton, ilustrând-o cu texte adecvate, chiar atunci când acestea nu fac obiectul unei culegeri sistematice. Fiecare dintre capitolele de folclor urban se compune dintr-o secvență de identificare a categoriei prin luarea în considerare a mai multor abordări consacrate de cercetarea contemporană, urmată de punctarea unei istorii a genului, precum și a posibilelor corespondențe cu alte categorii atât din rural, cât și din urban. Exemplificările cu material autohton și comparațiile cu material străin permit ascultarea atât a vocii proprii, cât și a vocii celorlalți.

Eretescu inițiază, în demersul său de actualizare a folclorului, și o mișcare de recuperare. Controlul ideologic exercitat în câmpul cercetării a exclus două categorii folclorice importante: strigătura și cântecul social anticomunist, precum și strigătura licențioasă, prezentă timid doar în culegerile unor amatori din perioada interbelică. În schimb, a inventat și a încurajat un „mutant” cu rol ideologic, „folclorul nou”, care a falsificat actul creator autentic și a deturnat interesul pentru literatura urbană. Lirica populară de rezistență anticomunistă, înscrisă în categoria amplă și diversă a cântecului social, a fost culeasă sporadic în epocă, datorită riscurilor pe care trebuiau să le înfrunte atât cercetătorii, cât și interpreții. Restituirea ei se impune generației active de folcloriști. Din același proiect de recuperare face parte și strigătura licențioasă, eliminată ca reziduu obscen. Cercetătorul pledează pentru legitimitatea ei, ca zonă de creație deloc neglijabilă, prin care se poate corecta imaginea idilică de până acum a satului în conformitate cu repere reale.

Segmentul stabil al folclorului românesc, numit „al obiceiurilor” și „tradițional”, bazat, de fapt, pe clasicul reper al relației cu un context ritual sau ceremonial, ocupă cea mai impor-

Recenzii

---

tantă parte a sintezei, dar și aici autorul pune accente personale. Aș semnală, pe de o parte, atacul prejudecăților care au făcut din *Miorița* și *Meșterul Manole* texte moarte, ca și redeschiderea dosarului de interpretare a Mioriței și adăugarea unei propuneri noi. În fapt, perspectiva lui Eretescu asupra folclorului se situează în unghiul complex și profitabil al demersului de tip antropologic, potrivit căruia principalul câștig de cercetare a unei culturi constă în identificarea și participarea ei la diversitatea culturală.

Rodica Zane